

MA'NAVIY VA MODDIY MOTIVATSIYANING INSONGA TA'SIRI

Ernazarov Nurlanbek Esnazarovich, O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali assistent o'qituvchisi

ВЛИЯНИЕ ПСИХИЧЕСКОЙ И МАТЕРИАЛЬНОЙ МОТИВАЦИИ НА ЧЕЛОВЕКА

Ernazarov Nurlanbek Esnazarovich, ассистент-преподаватель Нукусского филиала Узбекского государственного института искусства и культуры

THE INFLUENCE OF MENTAL AND MATERIAL MOTIVATION ON A PERSON

Yernazarov Nurlanbek Yesnazarovich, Assistant Lecturer at the Nukus Branch of the Uzbek State Institute of Arts and Culture

<https://orcid.org/0009-0004-4889-2279>

e-mail:
nurlanbekernazarov5@gmail.com

Annotasiya: Bul maqolada ruhiy va materiallik motivatsiyaning insonga ta'siri haqida so'z boradi. Shaxsga kasbiy motivatsiyaning ta'siri, insonlarning kasb egallashidagi tashqi faktorlar, personallarga ish muhitining ta'sirlarini o'rgangan g'arb psixologlarning ilmiy tadqiqot ishlarini tahlil qilamiz.

Kalit so'zlar: ruhiy va moddiy motivatsiya, shaxsga kasbiy motivatsiyaning ta'siri, kasb egallashdagi tashqi faktorlar, muhitning ta'sirlari, liderning xodimlarga ta'siri, kollektiv faoliyat, individual faoliyat.

Abstract: This article examines the impact of mental and material motivation on a person. We analyze the research works of Western psychologists who study the influence of professional motivation on personality, external factors in people's professional activities, and the influence of the working environment on staff.

Keywords: mental and material motivation, the influence of professional motivation on personality, external factors in mastering a profession, the influence of the environment, the influence of a leader on employees, collective activity, individual activity.

Аннотация: В этой статье рассматривается влияние психической и материальной мотивации на человека. Анализируем научно-исследовательские работы западных психологов, изучающих влияние профессиональной мотивации на личность, внешние факторы в профессиональной деятельности людей, влияние рабочей среды на персонал.

Ключевые слова: психическая и материальная мотивация, влияние профессиональной мотивации на личность, внешние факторы в овладении профессией, влияние среды, влияние лидера на сотрудников, коллективная деятельность, индивидуальная деятельность.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ) / INTRODUCTION). Jumisqa bolgan motivaciya - bul insanni jumisga bolgan ishki qatnasi. Jumishshini jumis ornida xoshametleniwi yamasa unamsiz waqiyalar esaplanadi[3]. Jumis ornidagi motivaciya materialliq ham ruwxiy motivaciya bolip ekige bolinedi. Bul motivaciyalarning qaysi biri

insonga kushli tasir etetugunligi hazirgi waqtga shekem baskide. Sebebi, jumishshini iskerligine tek ozi tasir etpey, jumis atqarip atirgan mamleketining ekonomikasi, ishki siyosat h am mamleketlik ideologiyalarda tuwrden tuwri tasir etedi. Normal jumishshini huquqlari demokratiyalik principlerge tiykarlangan mamletlerde bolsa, jumishshini ozini

motivaciyanı qanday dárejede qabıl alıwına hám ruwxıyatına baylanıslı.

ADABIYOTLAR TAHLILI (АНАЛИЗ ЛИТЕРАТУРЫ/ LITERATURE ANALYSIS).

Degen menen kópshilik insanlar iskerlik kórsetip atırǵanınıń tiykarǵı sebebin is haqqısı ekenligin aytadı. Shınıda da házirgi bazar ekonomikasında ayırım mútajliklerimizdi qanaatlandıratın, mashqalalarımızdı sheshiwde sheshim bola alatın “qarjı” esaplanadı. Bunday ilimiy básekiler házirgi waqıtqa shekem dawam etip, kópshilik batıs mámleketleriniń ilimpazlarınıń qıǵın ilimiy máselesine aylanbaqta. Atap aytqanda Meece, J.L.Blumenfeld, Anderman, Eric M., John Martin sıyaqlı psixologlardıń miynetleri. Ózbekstan Respublikasınan D.I. Mukumova, R.X. Fayzullaev, A.A. Jumanov, S.B. Yarovalardıń “Boshqaruv psixologiyası” miynetinde kásiplik xızmette basshınıń hám xızmetkerlerdiń kásiplik motivaciya haqqındaǵı ilimiy miynetlerin kórsek boladı [2].

МУҲОКАМА (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Minez-qulıqqa, materillıq jaǵdayǵa, psixikalıq jaǵdayımızǵa, kognitiv, sezimiy, mádeniy hám social faktorlardan bólek shaxslar hám institutlardıń qararlarına tásirin Morgan Housel úyrenedi. Sonıń menen birge, bul qararlar klassik ekonomikalıq teoriyadan parıq etedi[8]. Mısal ushın siz jumıs ornınızda administraciya tárepinen xoshametlendińiz hám ózińiz sırtqı tásir arqalı ruwxıy motivaciyaǵa iye bolıp nátiyjeli iskerlik kórsetip atırsız. Waqıt ótiwi menen sizdegi xoshamet motivaciyası sóniwi múmkin yamasa qátelikke jol qoyıp qoysañız administraciya tárepinen eskertiw yamasa jazalanıwıńız múmkin. Nátiyjede sizdegi ruwxıy motivaciya sónedi. Al, materillıq motivaciya arqalı siz jaqın insanlarıńızǵa sawǵa alıp quwantasız, ózińizdi xoshametleysiz, kerekli zatlarıńızdı alıp mútajliklerińizdi qanaatlandıra alasız. Bul kamfortlardıń bolıwı jumısıńızdıń nátiyjesi ekenligin sanalı ańlaysız hám kiyingi iskerligińiz ushın motivaciya ala alasız. Biraqta, insan kásip tańlawda qáteliklerge jol qoyǵan bolsa, oǵan qánshelli materiallıq jaǵdayın jaqsılasañ da óz kásibin jaqsı kóre almay, jumısınan qanıqpaydı. Áne usı sebeptiń biride materiallıq hám ruwxıy motivaciyanıń qaysısı insańǵa kúshli tásir etetuǵınlıǵı elege shekem básekide.

Motivaciyanı insannıń minez-qulqına qanday tásir etetuǵınlıǵın aldın ala boljaw múmkin. Hár bir

insańǵa túrlishe tásir etkenlikten boljaw quralı retinde isletilse de, ol hár túrlı adamlarda júdá parıq etedi hám kóbinese minez-qulqlar hám jumıs atqarıwǵa tásir kórsetiw ushın qábilet hám átirap-ortalıq faktorlarında esapqa alıw kerek.

НАТИЖАЛАР (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS). Motivaciyanıń insańǵa tásirin úyrenen ekenbiz, bul soraw boyınsha 2012-jılдаǵı izertlew jumıslarınıń nátiyjeleri boyınsha, jumıs motivaciyasın jas ózgeshelikke qaray úyrenilgen. Hár túrlı jastaǵı insanlardan izertlew alıp barılǵanda, jumısshılardıń motivaciyasınıń ózgergeni anıqlanǵan. Izertlewdiń maqseti jumıshılardıǵa motivaciyanıń tásir etiwı emes, jas ózgesheligine qaray tásir kúshin anıqlawda edi. Izertlew nátiyjede jası kishi jumısshılardıǵa sırtqı faktorlar (átirapındaǵı shaxlardıń maqtaw, xoshametlew h.t.b) kúshli tástir etken, jası úlken xızmetkerler jumıstıń sırtqı faktorlar tásiрі kemrek, ishki faktorlar (öz iskerliginen qanıǵıw) kóbirek tásir etip motivaciyaǵa iye bolǵan[5].

Miynet motivaciyasına arnawlı bir mádeniy ayrıqshalıqlar kúshli tásir kórsetedi. Ekonomikalıq tárepten hám kollektivlik iskerlik rawajlanǵan mámleketlerde, individual iskerlikke baǵdarlanǵan mámleketlerge qaraǵanda miynetke bolǵan qızıǵıwshılıq dárejesi joqarı boladı. Jámiyette birge kollektivlik ortalıqta jumıs sapası menen insanlardıń ikserlik tájriybeside artıp baradı. Bunday orında jumıs ornılawda tájriybege iye emes, tájriybesiz kadrlar tájriybeli kadrlardan jumıs atqarıwdı úyrenip tájriybege iye boladı.

Tájriybege erisip, kásibiniń sheberi bolıw ushın bir kásipte uzaq múddet islew kerekligi sózsiz. Uzaq múddette jumısqa jallanatuǵın mámleketlerdiń puqaraları, qısqa múddetke jallanatuǵın mámleket puqaralarına salıstırǵanda, jumıs motivaciyası joqarı[6]. Sebebi, insan qandayda bir jumısqa kirer eken yamasa jumıs ornın ózgartirer eken, birinshi náwbette sol jumıs ornına biyimlesiw kerek, biyimlesiw ushın da waqıt kerek, xalqımızda gáp bar “miywe terek bir orında kógerer”. Biraq, motivaciyanı tek mámlekettin ekonomikasına hám siyasatına baylanıslı dep kórsetiw qátte. Insan shaxsı, insan ruwxıyatı, insan qızıǵıwshılıǵı, talant hám qábilet faktorlarında esapqa alıw kerek.

Jumıs ornındaǵı jumısshılardıń minez-qulqınıń, nátiyjelilikke tásir etetuǵın motivaciyasınıń rolin esapqa alǵan halda, jumıs ortalıǵının da unamlı minez-qulqlardı xoshametlew hám unamsız bolǵan

minez-qulqlardı sheklew ushın túsindiriw jumısların alıp barıw kerek[7]. Emmonstın aytıwınsha “Jumıs ornındaǵı minez-qulıq — sáykes emeslikti kemeytiriw procesi bolıp, onda ayırım adamlar ózleriniń házirgi jaǵdayı hám kerekli standarttaǵı maqset ortasındaǵı sáykeslikke minez qulqı durıs keliw ushın hárezet qıladı”. Sonlıqtan motivaciyalıq sistemalarda minez-qulqlar shólkeminiń tiykarǵı oraylıq máselesinde jaylasqan[4]. Eger liderler óz xızmetkerlerin jumıs natıyjeliligin asırıw ushın qanday úndewlerdi ámelge asırǵanıń analizlese, motivaciya berilgen hár qanday shólkemde jumısshılar tańlaw júritedi: jumısshılar alternativler arasınan birin tańlaydı, yaǵnıy jumıs islew ushın qızıǵıwshılıq kórsetedi yamasa usınıs etilgen zattı itibarsız qaldıradi[1]. Bul jerde liderdiń jumısshılardıń psixologiyasına hám ruwxıyatına qanday dárejese tásir etkenligine qarap jumısshılar motivaciya aladı.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Joqarıdaǵı pikirge sáykes liderdiń xızmetkerlerdi hárezetke keltiriwshi motivaciya ush psixologiyalıq procestti óz ishine aladı degen ulıwma pikirler ámelde bar. Bular qozǵalıw, jónelis hám intensivlik:

- Qozıw - bul hárezetke úndeytin process. Insannıń házirgi waqıtta tolıq yamasa tolıq emes jetilispey atırǵan zatqa bolǵan mıtajlik yamasa qálewi menen qozdıradı;

- Jónelis - bul xızmetkerlerdiń óz aldına qoyǵan maqsetlerine erisiw jolı;

- Intensivlik - bul xızmetkerlerdiń maqsetli jumıslarına sarıplaytuǵın energiya hám kúsh muǵdarı. Intensivlik dárejese maqsettiń zárúrliǵı hám quramalıǵına baylanıslı.

Joqarıdaǵı psixologiyalıq procesler tórt nátiyjege alıp keledi:

- Birinshiden, motivaciya itibardı arnawlı bir máselelerge, adamlarǵa, wazıypalarǵa hám taǵı basqa máselelerge qaratiwǵa xızmet etedi;

- Ekinshiden, ol xızmetkerdi hárezet etiwın xoshametlentiredi;

- Úshinshiden, motivaciya maqsetke baǵdarlangan minez-qulqlardı toqtatıwǵa múmkinshilik bermeytuǵın qatańlıqtı keltirip shıǵaradı;

- Tórtinshiden, motivaciya wazıypalardı orınlaw strategiyalarına alıp keledi, bul bolsa

Mitchell hám Danielstın tariypine kóre, “maqsetke erisiwge qaratilǵan minez-qulqlar” dep atap ótken.

Juwmaqlap aytqanda materiallıq hám ruwxıy motivaciya shaxstın ózligine, óniń mıtajlikler dárejese qanshelli qanaatlandırılǵanlıǵına hám indiologiyasında baylanıslı desek boladı. Sebebi, insan jámiyetlik subyekt bolǵanlıqtan, ómiri dawamında onıń qızıǵıwshılıqları, mıtajlikler deregi ózgerip bara beredi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES):

1. Casteli,P., Castronova,F., Stavros, J. Galloway, J.(2007). Leaders and Followers: The Role of Achievement Motives and Their Effects on Motivating Strategies for Enhancing Performance, pg. 3.
2. D.I. Mukumova, R.X. Fayzullayev, A.A. Jumanov, S.B.Yarova., Boshqaruv psixologiyasi. O‘quv qo‘llanma, b 257-66.Toshkent. 2023.
3. Декерс, Л. (2010). Мотивация: биологическая, психологическая и экологическая. (3-е изд., стр. 2–3). Бостон, Массачусетс: Пирсон.
4. Emmons 1999; Steers, Mowday & Shapiro, 2004; Schein, 1980; and Knopf, 1967.
5. Inceoglu, I., Segers, J., & Bartram, D (2012). Age-related differences in work motivation Journal of Occupational and Organizational Psychology, 85(2), 300-329.
6. Klonoski,R.(2011). Work motivation, culture, and economic development: Is work motivation shaped by its socio-economic context? International Journal of Management & Information Systems, 15(4), 91-97.
7. Mitchell, T.R.; Daniels,D. 2003. Motivation. Handbook of Psychology, Vol. 12. Industrial Organizational Psychology, ed. W.C. Borman, D.R. Ilgen, R.J. Klimoski, pp. 225–54. New York: Wiley.
8. Morgan Housel. The Psychology of Money: Timeless lessons on wealth, greed, and happiness. — Harriman House, 2020. — ISBN 978-0857197689. Архивная копия от 14 сентября 2021 на Wayback Machine.